

УДК 378.046-21.68:331.101-051

Ю. В. Кузьменко

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЩОДО НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ ІЗ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ПЕРІОД «ПЕРЕБУДОВИ» (1985-1991 РР.)

© Кузьменко Ю. В., 2016
<http://orcid.org/0000-0001-8151-1686>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.47933>

У статті висвітлено зміни в 1985-1991 роках нормативно-правового забезпечення освітньої сфери у контексті формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки. Зроблено акцент на тому, що вивчення цього питання в історико-педагогічному аспекті є актуальним у світлі виявлення пріоритетних напрямів діяльності та пошуку інноваційних шляхів подальшого розвитку національної освітньої системи України. Проаналізовано низку документів зазначеного періоду, що створювали законодавче поле освітянської галузі народної освіти Радянської України. Підкреслено, що зміни у радянському суспільстві періоду «перебудови» призводили до змін у вимогах підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах, в інститутах удосконалення вчителів. З огляду на це, відмічено, що Міністерство освіти УРСР вносило зміни до чинного законодавства і проводило реформи у освітньому просторі загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, системі післядипломної освіти педагогічних кадрів, в здійсненні методичної роботи різнорівневих освітніх установ.

Ключові слова: *нормативно-правові документи 1985-1991 років у освіті, фахівці із трудової підготовки, історія педагогіки.*

Кузьменко Ю. В. Нормативно-правовое обеспечение работы учебных заведений в контексте обучения специалистов с трудовой подготовки.

В статье освещаются изменения в 1985-1991 годах нормативно-правового обеспечения образовательной сферы в контексте формирования образовательной составляющей специалистов с трудовой подготовки. Сделан акцент на том, что изучение этого вопроса в историко-педагогическом аспекте актуально в свете выявления приоритетных направлений деятельности и поиска инновационных путей дальнейшего развития национальной образовательной системы Украины. Проанализирован ряд документов данного периода, которые создавали законодательное поле образовательной области народного образования Советской Украины. Подчеркнуто, что изменения в советском обществе периода «перестройки» приводили к изменениям в требованиях подготовки педагогических кадров в высших учебных заведениях, в институтах усовершенствования учителей. Учитывая это, отмечено, что Министерство образования УССР вносило

изменения в действующее законодательство и проводило реформы в образовательном пространстве общеобразовательных и высших учебных заведений, системе последипломного образования педагогических кадров, в осуществлении методической работы образовательных учреждений разных уровней.

Ключевые слова: нормативно-правовые документы 1985-1991 годов в образовании, специалисты с трудовой подготовки, история педагогики.

Kuzmenko Y. V. Normative and legal guaranteeing of work of specialists of labor training in period of “reconstruction” (1985-1991 years)/

In this article it is outlined changes in 1985-1991 years in normative and legal guaranteeing of educational sphere in the context of forming of educational component of specialists of labor training. It is made accent on the fact that study of this question in historical and pedagogical context was and is still actual in the light of exposure of priority directions of activity and search of innovative ways of further development of national educational system of Ukraine. It is analyzed a number of documents of mentioned period that created field of educational branch of people’s education of Soviet Ukraine. It is underlined that changes in Soviet society of period of “reconstruction” led to changes in demands of training of pedagogical personnel at higher teaching establishments, at institutes of perfection of teachers. Taking into consideration all these documents it is emphasized that Ministry of education of the Ukrainian SSR brought changes to established legislation and carried out reforms in educational space of general educational and higher teaching establishments, in system of postgraduate education of pedagogical personnel, in fulfillment of methodical work of educational establishments of different levels.

Key words: *normative and legal documents 1985-1991 years in educational, specialists of labor training, history of pedagogy.*

Постановка проблеми. Для сучасного періоду показовим є посилення інтересу науковців до історико-педагогічного огляду різних педагогічних проблем, оскільки в умовах розбудови національної системи освіти як ніколи актуальними і перспективними є дослідження в контексті вивчення, узагальнення та впровадження конструктивного досвіду минулого. Про це свідчить широке коло публікацій, значна кількість монографій, навчальних посібників, брошур сучасних вчених: Л. Березівської, О. Дубасенюк, І. Жорової, С. Крисюка, А. Кузьмінського, В. Кузьменко, В. Лугового, В. Майбороди, В. Примакової, Н. Слюсаренко та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на тему нашого дослідження, зауважимо, що питаннями трудової підготовки молоді в

Радянській Україні у 80-ті рр. досліджували О. Гедвілло, О. Любар, І. Панащенко, Д. Сметанін, Д. Тхоржевський та ін.

У середини 80-х років СРСР охопила економічна, політична і соціальна кризи – це звичайно негативно відобразилося на усіх сферах народного господарства, в тому числі і на освіті. Тоталітарна адміністративно-командна система з її методами управління вже була не здатна відповідати вимогам часу, що диктувало необхідність радикальних перетворень в суспільстві. Постала нагальна необхідність оновлення всіх сфер суспільства: економічних основ виробництва, соціального життя, політичного устрою, освітньої сфери тощо. Тому з 1885 р. законодавство стало зазнавати значних змін через призму двох напрямлень – економічна реформа і впровадження демократизації та гласності.

Щодо освітнього простору то з середини 80-х рр. відбувалася децентралізація в першу чергу по лінії Міністерства освіти УРСР, науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів. Означені установи починають самостійно приймати законодавчі та нормативні документи, планувати і проводити науково-дослідну і навчально-виховну роботу із врахуванням державних та національних інтересів республіки.

Нормативно-правове забезпечення освітньої сфери щодо формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки у цей період змінювалося, висвітлення цих змін і є **метою нашої статті**.

Виклад основного матеріалу. У період перебудови (1985-1991 рр.) спостерігалися негативні тенденції щодо формування освітньої складової фахівців з трудової підготовки. Це пояснювалося тим, що держава не підтримувала і зневажливо відносилася до трудового виховання молоді. «Суспільство, яке стомилося від диктатури марксистко-ленінської ідеології, але нічого іншого не знало, почало частково виступати проти неї, у тому числі проти трудової підготовки у школі, вважаючи, що це вигадка комуністів. Однак ідеї підготовки підростаючого покоління до праці, які увійшли до марксистсько-ленінської ідеології, продиктувалися найпотужнішими та найпрогресивнішими мислителями середньовіччя (Томас Мор, Томазо Компанелло та ін.). Тому, коли головний освітянин О. Ягодін розіслав циркуляр про те, що години трудового навчання у старших класах можна використовувати для вивчення інших предметів, коли в 1989 р. головний

освітянин СРСР розіслав він тим самим вписав ще одну ганебну сторінку в історію освіти» [1].

Зрозуміло, що у питанні формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки також відбувалися зміни у нормативно-правовому забезпеченні в контексті гласності і демократичних змін в країні. Проте, на нашу думку, ці зміни були продовженням реформ розпочатих у 1984 р. як складові реалізації постанови ЦККУ і Ради Міністрів УРСР «Про дальше удосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи».

Так, наприклад, у Рішенні колегії Міністерства освіти УРСР від 27.11.1985 р. було відмічено, «що педагогічні інститути республіки провели певну роботу по поліпшенню якості підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін та праці у світлі вимог «Основних напрямків реформи загальноосвітньої та професійної школи» та відповідних заходів Міністерства освіти УРСР» [8, с. 5]. У цьому документі було ухвалено: «проаналізувати стан підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці, вжити заходів до її покращення звернувши особливу увагу на забезпеченість факультетів навчальними площами, обладнанням, навчально-допоміжним персоналом. ...Забезпечити безумовне виконання укладених з педінститутами договорів на цільову підготовку вчителів загально технічних дисциплін і праці. Республіканському навчально-методичному кабінету педагогічних навчальних закладів у 1986 р. вивчити і узагальнити досвід підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці Дрогобицького і Криворізького педагогічного інститутів» [8, с. 7-8].

Міністерство Освіти УРСР розуміло важливість оновлення до вимог часу всієї системи формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки. Тому нормативно-правове забезпечення створювалося не лише для вищих навчальних закладів.

У 1986 р. Міністерством Освіти УРСР було прийнято низку наказів (Положення про методичний кабінет районного, міського відділу народної освіти, Положення про методичну роботу з педагогічними кадрами установ народної освіти УРСР), реалізація яких призвела до поширення роботи методичних кабінетів та методичної роботи із всіма категоріями педагогів та втрати сили «Положення про методичну роботу з педагогічними кадрами

загальноосвітніх шкіл і Положення про методичний кабінет районного (міського) відділу народної освіти, затверджені відповідно 30 червня 1982 і 7 вересня 1983 року» [4, с. 22]. Новим Положенням про методичний кабінет районного, міського відділу народної освіти від 4.06.1986 р. № 186 визначено, що завданнями цих кабінетів – «забезпечення цілісності і безперервності підвищення ... науково-методичного рівня і професійної майстерності вчителів, вихователів, керівників шкіл, дитячих дошкільних і позашкільних установ та інших педагогічних кадрів у між курсовий період; організація методичної роботи в районі, місті; надання допомоги вчителям щодо впровадження оптимальних форм і методів навчання та виховання; забезпечення високого ідейного і наукового рівня викладання кожного предмета, ... вивчення, узагальнення і розповсюдження передового педагогічного досвіду» [4, с. 27]. У новому Положенні про методичну роботу з педагогічними кадрами установ народної освіти УРСР від 4.06.1986 р. № 186 методичну роботу розуміли як систематичну колективну та індивідуальну діяльність педагогічних кадрів, спрямовану «на підвищення їх ідейно-політичного, науково-теоретичного, загальнокультурного рівня, психолого-педагогічної підготовки і професійної майстерності» [4, с. 23]. Методичні кабінети спільно з інститутом удосконалення вчителів здійснювали цілеспрямовану роботу щодо нарощення освітньої складової фахівців із трудової підготовки через ознайомлення педагогів із сучасними досягненнями в області психолого-педагогічної науки, із передовим досвідом, із методикою викладання нових навчальних предметів введених у навчальні плани, із змінами у змісті освіти тощо. Такий підхід забезпечував безперервність освіти вчителів, оскільки розрив між курсами підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів складав 4-5 роки. Особливо ґрунтовна робота проводилася із молодими фахівцями, яким потрібна була різностороння професійна підтримка.

Зрозуміло, що питання вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду є важливим питанням в освітній галузі. Тому не дивно, що з'являється у 1987 р. Рішення колегії Міністерства освіти УРСР «Про удосконалення системи вивчення і поширення передового педагогічного досвіду» [9, с. 3-6]. Передовий досвід широкоформатно висвітлювався із метою формування освітньої складової педагогів та сприяння покращення якості навчального процесу в школах.

Зрозуміло, що вимоги до трудового та виробничого навчання школярів обумовлюють освітній рівень фахівців із трудової підготовки. Тому не можемо обійти увагою і той факт, що у 1988 р. було затверджено нові Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1988/89 н. р. У них прописано: «Заняття з трудового навчання учнів IV-VIII класів проводяться здвоєними уроками, у IX-X класах – в один день. ... Трудове навчання з учнями IX-X класів з автосправи організовується відповідно до Інструктивного листа Міністерства освіти СРСР від 30.07.81 р. № 49-М. ... У процесі трудової підготовки у другому півріччі у VIII класі відводиться 1 година на курс «Основи вибору професії». ... Суспільно корисна, продуктивна праця учнів організовувалася в позаурочний час орієнтовно у такому ж обсязі, як і раніше, із врахуванням реальних умов на місцях, з ініціативи і на основі учнівського самоврядування» [2, с. 3-13].

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР «Про заходи по дальшому розвитку дизайну і розширенню його використання для поліпшення якості промислової і соціально-культурної сфери», відповідної постанови колегії Міносвіти УРСР і управління Спілки дизайнерів УРСР у 1989 р. було введено нову дисципліну «Основи дизайну» у заклади народної освіти. У наказі Міністерства народної освіти УРСР та наказі Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР «Про впровадження навчання з основ дизайну у закладах народної освіти» був даний перелік шкіл де вводиться вивчення основ дизайну з 1-го і 7-го класу [3, с. 11]. Як бачимо, від фахівців трудового навчання вимагали сучасних на той час змін у підходах до трудового навчання школярів. 1990 р. було затверджено Положення про майстерню дизайнерського навчання у загальноосвітній школі, що створювалися у школах де викладалися основи дизайну.

За позашкільними установами також були закріплені у новому положенні завдання щодо формування освітньої складової фахівців з трудової підготовки. У наказі Міністерства освіти УРСР 1987 р. «Про затвердження Положення про обласний, міський, районний Будинок (Палац) піонерів і школярів» визначено: «Обласний і міський (міст з районним поділом) Будинок (Палац) піонерів і школярів крім того проводить роботу по наданню методичної і практичної допомоги всім категоріям працівників Будинків (Палаців) піонерів і школярів на території; спільно з Інститутом удосконалення вчителів забезпечує

підвищення кваліфікації позашкільних працівників забезпечує підвищення кваліфікації позашкільних працівників; веде роботу по створенню і вдосконаленню програм гуртків і клубів загальноосвітніх шкіл і позашкільних установ; на основі передового досвіду розробляє методичні рекомендації [5, с. 4], також проводить роботу по виявленню, вивченню і пропаганді передового досвіду позашкільної виховної роботи.

На початку 90-х рр. активно почалися утворюватися кооперативи. З метою утворення учнівських кооперативів на базі Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» було прийнято постанову Радою Міністрів СРСР «Про особливості застосування Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» у виробничих учнівських кооперативах». Це дало підстави використання цього Закону у практичній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. У документі визначено, що «Виробничим учнівським кооперативом є кооператив, створений на добровільних засадах при загальноосвітній школі, професійно-технічному училищі, середньому спеціальному навчальному закладі, навчально-виробничих, позашкільних закладах, навчальних цехах та дільницях базових підприємств, організацій та господарств. ... Сприяти організації трудової діяльності підлітків, яка б спричиняла усвідомлений вибір учнями майбутніх професій, забезпечуючи при цьому охорону їх здоров'я, виконання навчальних програм» [7, с. 31-32].

Також в цей час було затверджено наказом Міносвіти УРСР від 04.01.91 р. № 2 Положення про олімпіаду з трудового навчання (обслуговуючі види праці) учнів загальноосвітніх шкіл. У ньому було прописані такі організаційні моменти: основні завдання, порядок проведення, орієнтовний перелік обслуговуючих видів праці, оргкомітет, суддівська комісія, оцінювання, фінансування олімпіади. Завдання олімпіади полягало в подальшому поліпшенню «трудоного навчання, виховання та професійної орієнтації у школах республіки; активізація навчально-виховної роботи, декоративно-прикладної та естетичної творчості в процесі трудового навчання; виховання у школярів професійних інтересів, любові і творчого ставлення до праці, розвиток у них винахідницьких та раціоналізаторських здібностей; обмін досвідом творчої діяльності вчителів трудового навчання» [6, с. 21].

Висновки. На підставі аналізу ряду документів 1985-1991 років, що створювали законодавче поле освітянської галузі народної освіти Радянської

України, можемо зробити висновок: зміни у радянському суспільстві періоду «перебудови» призводили до змін у вимогах до всіх складових системи підготовки фахівців із трудової підготовки. Міністерство освіти УРСР відповідно до змін, що відбувалися в суспільстві вносило зміни до чинного законодавства і проводило реформи у освітньому просторі загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, системі післядипломної освіти педагогічних кадрів. Певні документи є актуальними і в наш час. Перспективи подальших розвідок – висвітлити проблеми та шляхи розбудови освітньої системи України в період набуття незалежності і створення незалежної держави.

Література

1. Історико-педагогічний огляд розвитку проблеми трудової підготовки учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://5fan.ru/wievjob.php?id=69255><http://5fan.ru/wievjob.php?id=> – Загол. з екрану.

2. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл Української РСР на 1988/89 навчальний рік затверджені 26 квітня 1988 р. // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1988 – № 10. – С. 3-13.

3. Наказ Міністерства народної освіти УРСР і Міністерства вищої та середньої освіти УРСР «Про впровадження навчання з основ дизайну у закладах народної освіти» від 30.06.89 р., 07.07.89 р. № 128/178 // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1989 – № 21. – С. 9-30.

4. Наказ Міністерства освіти УРСР від 04.06.1986 р. № 186 Про затвердження Положення про методичний кабінет районного, міського відділу народної освіти» і Положення про методичну роботу з педагогічними кадрами установ народної освіти УРСР // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1986 – № 13. – С. 22-31.

5. Наказ Міністерства освіти УРСР від 30.12.87 р. № 394 «Про затвердження Положення про обласний, міський, районний Будинок (Палац) піонерів і школярів» // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1988 – № 13. – С. 3-20.

6. Наказ Міносвіти УРСР від 04.01.1991 р. № 2 «Положення про олімпіаду з трудового навчання (обслуговуючі види праці) учнів

загальноосвітніх шкіл» // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1991 – № 4. – С. 21-26.

7. Постанова Ради Міністрів СРСР від 02.01.1991 р. № 4 «Про особливості застосування Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» у виробничих учнівських кооперативах» // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1991 – № 5. – С. 31-32.

8. Рішення колегії Міністерства Освіти УРСР від 27.11.1985 р. протокол № 11/115 Про стан і заходи щодо поліпшення підготовки вчителів загально технічних дисциплін та праці в педагогічних інститутах республіки в світлі рішень квітневого (1984 р.) Пленуму ЦК КПРС // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1986 – № 3. – С. 5-8.

9. Рішення колегії Міністерства освіти УРСР «Про удосконалення системи вивчення і поширення передового педагогічного досвіду» від 23.11.87 р. протокол № 9/108-р // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1988 – № 1. – С. 3-30.